

Προσωπικό ήθος και πολιτική ευθύνη

Πολιτισμός / Κοινωνικά θέματα

Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, Ομότιμος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Η πολιτική χαρακτηρίζεται γενικά ως τέχνη του δυνατού. Το δυνατό δεν είναι παντού και πάντοτε το ίδιο, αλλά βρίσκεται με προσπάθειες και συμβιβασμούς. Για να προχωρήσει ο πολιτικός στο έργο του και ν' αποφύγει αντιδράσεις από διάφορες κατευθύνσεις, που θα μπορούσαν να το ματαιώσουν ή να δημιουργήσουν ευρύτερες κοινωνικές ζημίες ή αναταραχές, καταφεύγει σε συμβιβασμούς. Συμπεριφέρεται με τρόπους που δεν εκφράζουν ίσως το φρόνημά του, οδηγούν όμως σε λύσεις που δεν απομακρύνονται πολύ από αυτό. Έτσι η προβληματική της πολιτικής οδηγεί στη διαφοροποίηση της πολιτικής πράξεως και συμπεριφοράς από το προσωπικό φρόνημα.

Ό,τι ισχύει για τον πολιτικό, ισχύει ως ένα βαθμό και για τον πολίτη, τον κάθε άνθρωπο. Ο άνθρωπος ως «πολιτικόν ον» έχει κάποια πολιτική ευθύνη. Αυτή δημιουργεί αντίστοιχες υποχρεώσεις. Και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων υπαγορεύει την εφαρμογή κάποιας τακτικής. Η εφαρμογή αυτής της τακτικής διαμορφώνει την προσωπική πολιτική του καθενός.

Κατά τη διαμόρφωση της προσωπικής του πολιτικής ο άνθρωπος βρίσκεται στην ανάγκη να συμπεριφερθεί και με τρόπους που δεν εκφράζουν απόλυτα το φρόνημά του. Όσο η διαφοροποίηση της συμπεριφοράς αυτής από το προσωπικό φρόνημα περιορίζεται στα όρια της τακτικής και δεν προδίδει το φρόνημα, η κατάσταση είναι κατανοητή. Ο συμβιβασμός προς τα πράγματα παρουσιάζεται ως λύση ανάγκης, για ν' αποφευχθεί το χειρότερο. Όταν όμως η διαφοροποίηση προχωρεί περισσότερο, αλλοτριώνεται η συνείδηση του ανθρώπου και τον οδηγεί αντίστοιχα σε μια ηθικά απαράδεκτη συμπεριφορά.

Στην κοινωνιολογία γίνεται λόγος για ηθική του φρονήματος και ηθική της ευθύνης (M. Weber, K. Mannheim). Ένα ανεξάρτητο πρόσωπο μπορεί να εφαρμόζει την ηθική του φρονήματος. Ένας υπεύθυνος όμως φορέας, όπως είναι ο πολιτικός, είναι υποχρεωμένος ν' ακολουθεί την ηθική της ευθύνης.

Η διάκριση αυτή σε φαινομενολογικό επίπεδο είναι απόλυτα κατανοητή. Μια ουσιαστική όμως διάκριση ανάμεσα στην ηθική του φρονήματος και την ηθική της ευθύνης δεν μπορεί να γίνει ηθικά αποδεκτή. Και πραγματικά μια τέτοια διάκριση

θα σήμαινε ότι το ανεξάρτητο πρόσωπο είναι πολιτικά ανεύθυνο και το υπεύθυνο πολιτικό πρόσωπο δεν έχει προσωπικό φρόνημα. Καμιά όμως από τις δύο αυτές θέσεις δεν μπορεί να δικαιωθεί. Ούτε ένα πολιτικά ανεύθυνο πρόσωπο μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει υγιές φρόνημα, ούτε ένα πολιτικά υπεύθυνο πρόσωπο μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν έχει υγιές φρόνημα. Και μόνο η συνείδηση της ευθύνης του πολιτικού προσώπου εκφράζει ηθικό φρόνημα. Αν είναι λοιπόν χρήσιμη ή και απαραίτητη η παρεμβολή νέων μεταβλητών στην πολιτική ζωή, οι μεταβλητές αυτές δεν πρέπει να διχάζουν το ανθρώπινο ήθος, αλλά να περιορίζονται στο επίπεδο της έκφρασής του. Δεν πρέπει να προσδιορίζουν την ηθική αλλά την τακτική.

Η ηθική της ευθύνης μπορεί να διακριθεί από την ηθική του φρονήματος με την τακτική που ακολουθεί. Όταν όμως αποξενωθεί εντελώς από το προσωπικό φρόνημα, παύει να είναι και ηθική. Όπως και από την άλλη πλευρά, η ηθική του φρονήματος μπορεί να διακριθεί από την ηθική της ευθύνης με τον αυθορμητισμό και την ειλικρίνεια. Όταν όμως αποξενωθεί εντελώς από την πολιτική ευθύνη, παύει και αυτή να είναι ηθική.

Αλλά εδώ υπάρχει κάποιο πρόβλημα. Η πολιτική δεν μπορεί να νοηματοδοτήσει την ανθρώπινη ζωή. Βασικές ανθρώπινες αναζητήσεις ξεπερνούν το χώρο της πολιτικής και επεκτείνονται στις περιοχές του μύθου, της ουτοπίας, της θρησκείας. Υποτάσσοντας τον άνθρωπο στην πολιτική καταλήγουμε είτε στην απολυτοποίηση της πολιτικής είτε στη μηχανοποίηση του ανθρώπου. Η πρώτη μορφή εκτροπής κυριάρχησε στον προχριστιανικό κόσμο, ενώ η δεύτερη παρουσιάζεται στην εποχή μας.

Η απολυτοποίηση της πολιτικής βρήκε την πληρέστερη έκφρασή της με τη θεοποίηση του αυτοκράτορα της Ρώμης και την ανύψωση της πολιτικής ιδεολογίας σε θρησκευτική ψευδοθεολογία. Εδώ ακριβώς δόθηκε και ο αποφασιστικός αγώνας του Χριστιανισμού κατά την πρώτη περίοδο της ιστορίας του. Ο Χριστιανισμός αντιτάχθηκε στη θεοποίηση του Καίσαρα και πολέμησε με τη διδασκαλία του την πολιτική ψευδοθεολογία. Υπογράμμισε τη σχετικότητα των πολιτικών θεσμών και πρόβαλε το πρωτείο του ανθρώπινου προσώπου. Τοποθέτησε την πολιτική εξουσία στις φυσικές της διαστάσεις και αρνήθηκε τον ψευδοθεολογικό χαρακτήρα της. Η περίφημη φράση του Χριστού, «απόδοτε ουν τα Καίσαρος Καίσαρι και τα του Θεού τω Θεώ», διαστέλλει καθαρά το Θεό από τον Καίσαρα. Αναιρεί τη θεοποίηση του πολιτικού ηγέτη και περιορίζει την εξουσία του στο επίπεδο της εγκοσμιότητας.

Το Ευαγγέλιο δεν είναι καμιά πολιτική ιδεολογία, αλλά ο λόγος του Θεού που νοηματοδοτεί τη ζωή του ανθρώπου. Γι' αυτό δεν έρχεται σε αντίθεση με

οποιαδήποτε πολιτική ιδεολογία. Όταν όμως η πολιτική ιδεολογία παίρνει και το ρόλο της θεολογίας, διεκδικώντας απόλυτη εξουσία στον άνθρωπο και θέλοντας να προσδιορίσει και το προσωπικό του πιστεύω, κρίνεται και επικρίνεται ασυμβίβαστα. Το Ευαγγέλιο δεν κάνει πολιτική. Τοποθετεί όμως την πολιτική στα όριά της και μπορεί να την εμπνέει. Η χριστιανική αγάπη έχει ως ύψιστη αξία το πρόσωπο και απευθύνεται σ' αυτό. Η ηθική της αγάπης δεν μπορεί να μετατραπεί σε ηθική της δικαιοσύνης. Μια τέτοια μετατροπή θα σήμαινε παλινδρόμηση από την Καινή στην Παλαιά Διαθήκη, από τη Χάρη στο Νόμο. Γι' αυτό στο θεσμικό επίπεδο, που διέπεται από την αρχή της δικαιοσύνης, προσφορότερη παρουσιάζεται η Παλαιά Διαθήκη, ενώ η Καινή Διαθήκη φαίνεται δυσλειτουργική. Πώς να μετατραπεί η αγάπη σε νόμο της πολιτικής ή και της κοινωνικής ακόμα ζωής;

Η βίωση όμως της αγάπης στο επίπεδο της προσωπικής ζωής και των διαπροσωπικών σχέσεων είναι φυσικό να εκφράζεται και δευτερογενώς στο επίπεδο των απρόσωπων θεσμών. Η επιείκεια, η ανοχή, η χάρη, η κοινωνική φιλανθρωπία και η κοινωνική πρόνοια αποτελούν φανερώσεις του πνεύματος της αγάπης, που συμπληρώνουν το πνεύμα της δικαιοσύνης. Είναι οι φανερώσεις της αλήθειας του προσώπου, που δηλώνουν το προβάδισμά του απέναντι στους θεσμούς. Γι' αυτό πάντοτε μαζί και πάνω από τους θεσμούς της πολιτικής και της κοινωνικής ζωής χρειάζεται το ανθρώπινο πρόσωπο και το προσωπικό ήθος.

Κατά τη χριστιανική διδασκαλία μέτρο της ζωής του ανθρώπου δεν είναι ο άνθρωπος, αλλά ο Θεός. Όταν δεν ισχύει αυτό, η καταπίεση του ανθρώπου από τον άνθρωπο δεν αποτελεί ηθική εκτροπή, αλλά ηθική συνέπεια. Το Ευαγγέλιο αρνείται την ειδωλοποίηση οποιασδήποτε αξίας και τοποθετεί τον καθένα προσωπικά υπεύθυνο μπροστά στο Θεό.

Ο άνθρωπος δεν αποτελεί μέσο για την εξυπηρέτηση οποιουδήποτε σκοπού. Αντίθετα όλα τα πράγματα πρέπει να εξυπηρετούν τον άνθρωπο: «Το σάββατον διά τον άνθρωπον εγένετο, ουχ ο άνθρωπος διά το σάββατον».

Ο άνθρωπος δεν είναι δούλος του κόσμου, ή των αρχόντων του κόσμου αλλά πρόσωπο με μοναδική και ανεπανάληπτη αξία. Η αναγνώριση κυριότητας ανθρώπου σε άνθρωπο είναι χριστιανικά απαράδεκτη. Ούτε ο Θεός επιβάλλει την κυριότητά του στον άνθρωπο. Δεν υπάρχει ο άνθρωπος για την εξουσία, αλλά η εξουσία για τον άνθρωπο. Δε δικαιούνται οι άρχοντες να ρυθμίζουν τη ζωή των πολιτών ως απόλυτοι κύριοι. Η εξουσία τους είναι συμβατική. Και η συμβατικότητα αυτή υπαγορεύεται από την απόλυτη αξία του ανθρώπινου προσώπου και από τη διαχρονική συλλογική συνείδηση του λαού στον οποίο αυτή ασκείται. Έτσι δεν έχουν το δικαίωμα οι πολιτικοί άρχοντες να επεμβαίνουν στην ιδιωτική ζωή των πολιτών. Η ιδιωτική ζωή ανήκει στη δικαιοδοσία του προσώπου. Αυτό Ισχύει, και όταν κάποιος βλάπτει τον εαυτό του. Αν όμως η βλάβη επεκτείνεται και σε άλλους, απαιτείται παρέμβαση της εξουσίας, γιατί πραγματοποιείται αδικία.

Εξάλλου οι πολιτικοί άρχοντες δεν έχουν το δικαίωμα να προσβάλουν τη διαχρονική συνείδηση του λαού που κυβερνούν. Η διαχρονική συνείδηση εκφράζεται με την παράδοσή του. Δεν μπορεί να υπαχθεί στην αυθαιρεσία της εξουσίας. Αντίθετα η ίδια η εξουσία οφείλει να καθοδηγείται από αυτήν, γιατί έτσι μόνο μπορεί να υπηρετεί το λαό και να εκπληρώνει την πραγματική αποστολή της.

Αντίστοιχα και τα πρόσωπα που ασκούν την εξουσία στην ιστορία ενός λαού οφείλουν να σέβονται την παράδοσή του και να μη συντελούν στη διάβρωσή της. Ο σεβασμός προς την παράδοση ενός λαού είναι σεβασμός προς τον ίδιο το λαό. Και η προσπάθεια διαβρώσεως ή αλλοιώσεώς της, που γίνεται με πολιτικές μεθοδεύσεις ή και με το προσωπικό παράδειγμα αυτών που ασκούν την εξουσία, είναι προσπάθεια διαβρώσεως ή αλλοιώσεως του ίδιου του λαού. Οι εξελίξεις στην πορεία της παραδόσεως πραγματοποιούνται οργανικά. Και οι αποφασιστικές αλλαγές γίνονται με κοινωνικές επαναστάσεις, που είναι πνευματικά και όχι απλά πολιτικά γεγονότα.

Η διαχρονική συνείδηση του ελληνικού λαού καλλιεργήθηκε και διαμορφώθηκε μέσα στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Γι' αυτό και η σπουδαιότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας για τη διατήρηση της ταυτότητάς του είναι πρωταρχική. Αλλά και η λέξη Εκκλησία προκαλεί σήμερα σε πολλούς έντονη αντίδραση ή ακόμα και αλλεργία. Και αυτό δεν είναι αδικαιολόγητο, αν ληφθεί υπόψη η εικόνα που παρουσιάζει συχνά η διοίκηση και η εκπροσώπησή της. Εκκλησία όμως δεν είναι το οποιοδήποτε εκκλησιαστικό κατεστημένο ή οι εκπρόσωποί του. Εκκλησία είναι ολόκληρος ο λαός του Θεού. Και αληθινοί εκπρόσωποί της είναι οι μάρτυρες και οι άγιοι. Αυτοί εκφράζουν το πνεύμα της, γιατί αυτοί ζουν την αλήθειά της. Γι' αυτό και το ήθος της Εκκλησίας είναι το ήθος των μαρτύρων και των αγίων της. Είναι το ήθος της ελευθερίας και της ανιδιοτέλειας, που διέπει και σφραγίζει τη ζωή τους.

Τα δύο αυτά στοιχεία, η ελευθερία και η ανιδιοτέλεια, χαρακτηρίζουν το ορθόδοξο χριστιανικό ήθος. Αν εξετάσουμε την ιστορία του λαού μας, θα δούμε ότι οι αυθεντικότερες εκδηλώσεις του συνδέονται με τις δύο αυτές βασικές αρετές, όπως επίσης και οι αυθεντικότεροι εκπρόσωποί του διακρίνονται γι' αυτές. Αλλά και από την άλλη πλευρά οι μεγάλες περιπέτειες και καταστροφές του συνδέονται με την εγκατάλειψη των αρετών αυτών και την επικράτηση του πνεύματος της υποτέλειας, της διχόνοιας και της ιδιοτέλειας.

Το ήθος της ελευθερίας και της ανιδιοτέλειας έχει κεφαλαιώδη σπουδαιότητα για την κοινωνική και την πολιτική ζωή. Ιδιαίτερα σήμερα που ο γιγαντισμός των κοινωνικών και των πολιτικών δομών απειλεί να συντρίψει την προσωπική και την κοινωνική μας ελευθερία, σήμερα που η κυριαρχία των απρόσωπων οργανισμών και συνασπισμών, που μεταμορφωμένοι σε ασύλληπτες δυνάμεις και υπερδυνάμεις θυσιάζουν στα στυγνά τους συμφέροντα τα δικαιώματα ή και την ίδια τη ζωή των ατόμων και των λαών, το ήθος της ελευθερίας και της ανιδιοτέλειας γίνεται ιδιαίτερα πολύτιμο. Κι επειδή η πολιτική δίνει πάντοτε τη σφραγίδα της στην κοινωνική ζωή, και οι πολιτικοί ηγέτες έχουν τις ουσιαστικότερες και

αποφασιστικότερες δυνατότητες να καλλιεργήσουν ή και να διαστρέψουν το ήθος αυτό, η ηθική τους ταυτότητα έχει προσδιοριστικό χαρακτήρα.

Η Ορθοδοξία με το ήθος της ελευθερίας και της ανιδιοτέλειας αποτελεί το γνησιότερο εμπνευστή για την κοινωνική και την πολιτική μας ζωή. Η παρουσία της βοηθάει στη διατήρηση του κράτους στο επίπεδο και στα πλαίσια της αρμοδιότητάς του. Αυτό όμως προϋποθέτει τη ζωντάνια της Εκκλησίας και την ελευθερία της απέναντι στο κράτος. Όταν η Εκκλησία μεταβάλλεται σε όργανο του κράτους, δεν παραμορφώνει μόνο τον εαυτό της, αλλά και το ίδιο το κράτος. Για να βοηθήσει το κράτος, πρέπει να είναι ελεύθερη. Η ελεύθερη Εκκλησία βοηθάει το κράτος να παραμένει στα όριά του.

Το προσωπικό ήθος είναι απαραίτητο για την ανάληψη πολιτικής ευθύνης. Η πολιτική ευθύνη απαιτεί συμβιβασμούς, που προκαλούν το ήθος και δημιουργούν διλήμματα στην ηθική συνείδηση. Η συναίσθηση και η αντιμετώπιση των διλημάτων αυτών βεβαιώνουν την ύπαρξη του προσωπικού ήθους. Αντίθετα η αδιαφορία και η συμβατική αντιμετώπισή τους φανερώνουν πολιτικό αμοραλισμό. Η πολιτική υπάρχει για τον άνθρωπο και όχι ο άνθρωπος για την πολιτική. Το αξίωμα αυτό δεν μπορεί να ισχύει μόνο στις σχέσεις των πολιτικών με τους πολίτες, αλλά και στις σχέσεις των πολιτικών με τον εαυτό τους. Πριν από τους οποιουδήποτε συμβιβασμούς και τις οποιεσδήποτε μεθοδεύσεις πρέπει να υπάρχει το ήθος του προσώπου. Όπως και πέρα από τους οποιουδήποτε απρόσωπους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς, που απασχολούν τους πολιτικούς, πρέπει να διακρίνεται το ανθρώπινο πρόσωπο, στο οποίο και τελικά αναφέρονται.

πηγή: Γεωργίου Ι. Μαντζαρίδη, Ομοτ. Καθηγητού Παν/μίου, «Ορθόδοξη Θεολογία και κοινωνική ζωή», σ.89-96. Εκδ. Π. Πουρναρά - Θεσ/νίκη

<http://bit.ly/12lrdup>